

VEKERDI LÁSZLÓ

Küldetéstudat, kötelességtudat

GONDOLATOK

NEMESKÜRTY ISTVÁN: A BIBLIAI ÖRÖKSÉG C. KÖNYVÉRŐL

Alcíme is van az új Nemeskürty-könyvnek: „A magyar küldetéstudat története”. (Megjelent a Szabad Tér Kiadónál.) De hagyjuk ezt egyelőre, mert jelen recenzens nem nagyon tudja, hogy mi a „tudat” (legfeljebb melléknévi formájában képes úgy-ahogy elképzelni), a „küldetés” pedig, annyi sok „küldetéses” vezető örültségeire és bitangságaira emlékezve, valahogy eleve gyanúsnak tűnik. Induljunk el hát inkább a Szerző felől.

„En nem írhatom meg önök helyett a magyar történelmet” — vágta a történelemtudósok szemébe 1973 nyarán a nevezetes egri történész-vándorgyűlésen az *Ez történt Mohács után* és a *Requiem egy hadseregért* országos hírnévre emelkedett szerzője. „Síri csönd, szinte a légyzűmmögést is hallani, aztán felzúg a terem — kommentálja a mondást a történetíró Nemeskürtyről szóló kitűnő monográfiájában Zöldi László. — Elszörnyedéssel elegy helyeslés, a túlnyomórészt történelemtanár hallgatóság vastappsal fogadja Nemeskürty István referátumát.”

Nem ok nélkül emeli ki ezt a mondatot és a vastapsot Zöldi László, hiszen egyebek között éppen arról szól a könyve, hogy Nemeskürty István, ha nem is a magyar történelmet, de két fontos, mondhatni kulcsperiódusát — a XVI. századit és a reformkortól a Don-kanyarig terjedőt — ismételt fogadkozásai ellenére mégiscsak megírta. És megírta, tegyük hozzá, Szerb Antal és Féja Géza után a harmadik teljes, autentikus (azaz nem szavajátszó) és olvasható modern magyar irodalomtörténetet. (A „spenót” ugyanis nem olvasható; az autenticitását ítélje meg ki-ki magának.) A jelen könyvben persze nem irodalomtörténetről van szó, ámde a magyar történelemben nagyobb súllyal esik (vagy legalábbis egészen tegnapig esett) latba az irodalom, az írott és a szájhagyományban élő irodalom, mint egyebütt. Meglehet, épp ez a meggyőződés *A bibliai örökség* egyik alaphangja; Nemeskürty mindenestre valószínűleg éppen azért tudja ilyen tömören és elegánsan összegezni egymást folytató és romboló korok viszontagságait és törekvéseit, mert megírta már a magyar irodalom történetét. Meg tán azért, mert részletesen átkutatta és megírta az említett két kulcsperiódust; a fejezetek végén található irodalmi felsorolásokban találkozhatunk is vonatkozó műveivel.

A 119. oldalon például kifejezetten hivatkozik is az egyikre: „*A köszívű ember unokái* (1987) című könyvemben megírtam az 1867—1896 közötti évek nemzeti liberalizmusának történetét. E korszak magyar írói, költői, művészei és államférfiai rövid idő alatt példátlan eredményekre jutottak a polgári haladás eszméinek megvalósítása terén. Egyszersmind ők még — gondoljunk Arany

hun eposzára — megalkuvás és frázisok nélkül tudták *valóban* összegezgetni az ősi Attila—Árpád-mitoszt, a magyar küldetéstudatot és a nemzeti nyelv identitásélményt nyújtó eszméjét a haladással és az országban élő más nyelvű népek békességével. Láttuk, hogy nyelvünk hasonlító ereje milyen nagy alkotókat hódított meg, Kiss Józseftől Bródy Sándorig és Molnár Ferencig. Ők még, vállalván a magyar nyelvet, a magyar múltat is feltétel nélkül vállalták.”

A köszívű ember unokáival talán *A bibliai örökség* forrásvidékén járnánk? Mindenesetre az új könyv összegezőként is felfogható utolsó fejezetében újra előkerülnek az „unokák”: „A kiegyezés után, 1867—1896 között bámulatosan felvirult a magyar nemzeti szabadelvűség (liberalizmus), és ugyanilyen virágzásnak indult a magyar irodalom...” És egyformán regisztrálja a két könyv a magyar nemzeti liberalizmus válságát, a századvégen-századfordulón. Szinte ugyanazon szavakkal (és ugyanazzal a Széchenyi Imre-idézettel) jellemzi mindkét könyv a nagy kitántorgást Amerikába, ugyanúgy regisztrálja, hogy az ország vezetői nemhogy tettek volna ellene, inkább még örvendtek (hiszen jócskán fogyott ezáltal az egyre hangosabban földet követelő magyar zsellérek és napszámosok száma). Továbbá, pontosan ugyanazzal az idézettel demonstrálja mindkét könyvben (az ismétlésektől egyébként gondosan tartózkodó) Nemeskürty a veszély — akkoriban általában még csak nem is sejtett — nagyságát: a nagybeteg Andrássy Gyula gróf utolsó beszédéből vett döbbenetes jövőbelátó mondatokkal. „Úgy tűnik, hogy a huszadik századi Magyarország sorsa ekkor, 1896 táján dőlt el” — összegez Nemeskürty *A köszívű ember unokáiban*. Ekkortájt váltódnak fel „a polgári haladás szabadelvű hívei, Deák és Eötvös legjobb hívei” hígabb és műveletlenebb kortársaikkal, akik uralomra jutva „féktelenül tombolva élték ki nemzeti gőgjüket.” Ekkor teszik meg a magyar állam új vezetői az első lépéseket Trianon felé. „Mindent egybevetve: úgy tűnik, hogy a mi huszadik századi magyar sorsunk a múlt század utolsó évtizedében dőlt el.” Történelmünknek ez az általában kevésbé hangsúlyozott, ám következmények tekintetében úgy lehet, legtragikusabb fordulópontja ezért kerül *A bibliai örökség*ben kitüntetett helyre, a könyv közepébe, „önhittség és önpusztítás” fejezetcímmel. A millenniumi évtized e miatt az önhittség és önpusztítás miatt fordulópont a magyarság évezredes életében. Mert járhatott Mohács, illetve az utána elpackázott másfél-két évtized mégoly szörnyű következményekkel, követhette Világost mégoly brutális megtorlás, valami ép maradt a magyarságban, valami, ami segítette a megváltozott, s nehéz helyzethez való alkalmazkodást, a közösség elé tornyosuló gondok és feladatok célszerű és emberséges megoldását. A millenniumi évtizedben ellenben — ismétli meg *A bibliai örökség* *A köszívű ember unokáinak* tragikus tanulságát — „túl a társadalmi-politikai, megélhetési és nemzetiségi meg egyéb mindenféle bajokon: másról van szó.” Ez a más: éppen ez „a magyar küldetéstudat válsága”.

Most már aligha kerülhető el tovább a „küldetéstudat” fogalma, de tán helyettesíthető egyelőre a „mi végre vagyunk a világon?” kérdéssel. Annál is inkább, mert Nemeskürty ismételten felteszi ezt a kérdést, és voltaképpen végig azt vizsgálja, hogy miképpen válaszolt reá a magyarság, sorsának különféle fordulataiban. *A bibliai örökség* kihívások és válaszok formájában vázolja a magyarság feladatvállalásait és -megoldásait; ám ebből a lendületes toynbee-i dinamikából nem a honi civilizáció komparatív emelkedését—süllyedését vázolja elő, hanem a magyar történelem (hogy pontatlanul, de tán az *A study* szellemének megfelelően szóljak) „etikai struktúráját”. Vagy inkább a közepkorunk fölé hajló Veres Péterrel szólva, úgy is mondhatnók tán, hogy „lélekigazságokat” keres, úgyannyira, hogy találó idézetei és mottói közé akár oda-

írhatná a *Bölcs és balgata*g őseinkben olvasható indoklást is: „mert nyilván ezeknek is részük van abban, hogy mégis megmaradtunk...”

Mint például a hun—magyar rokonság legendájának, ami Nemeskürty könyvében pontosan abban az értelemben kerül fundamentális helyre, ahogyan ezt a regét Veres Péter értelmezte: „Ezer éven át minden valamirevaló magyar, Anonymustól, Kézai Simontól kezdve Arany Jánosig, sőt, tovább Ady Endréig, ezzel táplálta-lelkesítette (ezzel is...) önmagát és a többieket, akkor hát ha nem magát a tény, amelyről nincs hiteles bizonyosságunk, de ezt a hatást kell tekintetbe venni és tiszteletben tartani. (Mennyi Attilát, Csabát, Ildikót kereszteltek csak az utóbbi évtizedekben!) A szellem, az irodalom, íme, történelmi realitás, teremtő és megtartó erő! Lelket formál és tette buzdít... (No, erre a történész és a politikus csak mosolyog, vagy legyint. Tegye, ha jól esik neki!)” „Ugyanakkor viszont — illeszthető töretlenül Veres Péterhez Nemeskürty István — mégis a jelszavak, a kiüresedett formák igyekeztek a régi Attila-kultuszt életben tartani; a két háború között mindenki Attila sírját kereste... Feledték, feledtük, hogy — hasztalan intett Móra Ferenc és Németh Gyula és Ligeti Lajos és a többi tudósok —, hogy az Attila-mítosz ereje éppen abban rejlik, hogy nem kézzelfogható, hanem a jövőre vonatkozó lelki erőfeszítések táplálója, mint a honfoglaláskor és utána.” És még az a tüzetes és szellemes nyomozás is, ahogyan Nemeskürty a források, a régészek és történészek, az írók vonatkozó passzusainak az összevetésével rekonstruálja a mítosz keletkezési körülményeit — illetve tán inkább úgy mondhatni, hogy a körülmények egy dokumentálható és lehetséges konstellációját, melyben a rege megfogant —, még ez a tüneményes és izgalmas rekonstrukció is mintha egyenesen Veres Péter kérdésére felelne: „Lehetséges lenne, hogy ennek semmi alapja se volna? Hogy ez tisztára csak kitalálás, fellengzős költői fikció volna? Hisz semmiből nincsen semmi...” Nemeskürty szerint van is csakugyan valami a monda alján, mégpedig nem is csak egyvalami: a magyarság eredetmondája legalább két főgyökérből táplálkozott, az Attila-hagyományokból és a (hitvilágunkkal amúgy is harmonizáló) Bibliából. Mindkettővel még a Kazárbirodalom etnikai és társadalmi zűrzavarában ismerkedhettek meg őseink, s ott szőtték egyetlen konzisztens és mozgósító legendává.

Vétek lenne Nemeskürty sziporkázóan szellemes és tartózkodóan elegáns rekonstrukcióját ismertetéssé szűrkiteni; olvassa el ki-ki magának, hogyan tölti meg tudományosan igazolható vagy legalábbis valószínűsíthető részletekkel a Képes Krónika nevezetes mondatát: „Az Úr visszaadta a magyaroknak *Pannóniát, mint ahogyan Izrael fiainak Mózes idejében örökségül adta Kánaán valamennyi országát.*” A Kazárbirodalomra vonatkozó újabb kutatásoktól a kettős honfoglalás mellett szóló (szaporodó) bizonyítékokig Nemeskürty lehetőségek és adatok tömegét sorakoztatja fel alapvető tézise mellett, hogy a mítoszteremtő magyar köztudatban Attila öröksége összeforrt a bibliaival, így lett aztán a Kárpát-medence a magyaroknak az ígéret földje, a Kánaán.

Így volt-e vagy se, ki tudja. Jelen recenzens sültrealista észjárásának hihetőbb Veres Péter feltételezése, aki szerint a magyarok azért nem mentek tovább, mert „innen már nem volt értelme tovább menni”, megtaláltak itt mindent, ami nekik kellett. „Még a tél is enyhébb és rövidebb volt itt, az odaáti rideg jószág itt paradicsomban érezhette magát...” Éppenséggel hát így is érthető a „Kánaán”, de nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy a Bibliába oltott Attila-mondával a krónikások — azaz a kor felelős „politikai elitjének” szószólói (mert az urak akkor még nem nyögve nyelő „szóvivőkkel” üzengettek a

népnek) — frappánsan megindokolták a magyarság ittlétét. Vélük és általuk a magyarság felvállalta „a kapcsolatokat a latin Nyugat-Európával éppúgy, mint őshazáinak színterével, Kelet világával... Noha egyértelműen elkötelezte magát a latin kereszténység mellett, annyi szent királyt, királykisasszonyt, királyfit, hercegnőt, remetét, püspököt adva az egyháznak két évszázadon belül, amennyit talán egyetlen más ország sem; mégis kivételezett bizalommal fogadott arab pénzváltókat, zsidó kereskedőket, telepített le hozzánk menekülő keleti népeket (besenyők, jászok, kunok). Emiatt a pápák és a római egyház más vezetői gyakran dorgálták a magyar királyokat.” Ezt a szép kétfelé nyitottságot kifejezendő díszíti *A bibliai örökség* belső borítólapját a Képes Krónika magyar királyi udvart ábrázoló miniatúrája: „Nagy Lajos trónjának egyik oldalán páncélba öltözött magyar főurak és udvari méltóságok foglalnak helyet, a másik oldalán pedig keleti öltözetű nagyurak, a kunok, jászok, kipc sakok képviselői”. A magyar föld a menekülőknek, az üldözötteknek, a vendégnépeknek is Kánaánja volt egészen a XIX. század végéig; *A köszívű ember unokái* még ismerték jól *A bibliai örökséget*, és ennek szellemében gondolkoztak, éltek, s vezették az országot. A millennium évtizedétől azonban hirtelen megváltozott minden. „Az előző évtizedek nemzeti szabadelvűségét mintha egyetlen esztendő alatt elsöpörte volna egy önhitt, néha egyenest kihívón pök-hendi hang. Itt élünk ezer éve, létrehoztuk a kiegyezés nagy művét, *miénk a jelen*. A jövővel senki se törődött... Hogy a haza már nem Kánaán, hanem »huzatos ország«: az elképesztő kivándorlás is mutatja.”

Máskor is került már veszélybe „a bibliai örökség”. Am a nemzeti öntelt-ség múlt század végi áttöréséig mindig sikerült megóvni, s a változó követelményekhez idomítani. Az Árpád-házi királyoktól a nemzeti liberalizmusig az ország szellemi és politikai irányítói a legkritikusabb helyzetekben is mindig ennek a józan és emberséges eszménynek a szellemében kerestek és találtak megoldást a történelem kihívásaira. A kis könyv legvonzóbb és legcsillogóbb fejezeteihez tartozik, ahogyan Nemeskürty végigköveti a Kánaán-gondolat lényegét megőrző változásait, Mohács utántól Negyvennyolcig és tovább, el egészen a nagy szabadelvű nemzedékig. Ezt más, mint az egyetemes magyar irodalom egész magyar történelemben jártas szerelmese meg sem írhatta volna. XVI. századi irodalmunk szenvedélyes kutatójának kell lenni ahhoz, hogy valaki föl ismerhesse a reformációban leküzdhetetlen erővel felszínre törő magyar nyelv hallatlan közösséget teremtő s megőrző erejét, s úgy kell ismernie a Mohács előtti s utáni időket, mint a történetíró Nemeskürty, hogy megértethesse, miként tarthatta össze épp a bibliai örökség szellemében a nyelv, és csakis a nyelv a három részre szakadt országban a nemzetet, ugyanazt a nemzetet. Mert nem egyszerűen a keresztény világ védelmezésének pátoszává alakult át a Kánaán-mítosz; a katonák, akárcsak a papok, egyúttal a magyar nyelv őrizőivé is váltak, Zrínyitől el egészen a testőr írókig.

A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc bukása után a magyarság a maga megmaradása érdekében tudta hasznosítani a Habsburg Birodalomnak azt a tulajdonságát, hogy „folytonos háborúi miatt életeleme volt a hadsereg”. Az 1730-as évektől kezdve kialakult egy „feltörekvő és a hatalomhoz a haza érdekében tudatosan közel férkőző magyar katonai elit”, s közülük számosan, mint például Amadé László, Orczy Lőrinc, Gvadányi József, Balassi és Zrínyi hagyományához híven költők is voltak. Ezek a katonák Európa hadszínterein világlátott és művelt emberekké nevelkedtek, s „mivel előmenetelükben a tudás és képesség számított, méltányolták az alsóbbrendűnek nevezett társadalmi

osztályokból jött férfiak képességeit (ha voltak), és olyan természetes, ma úgy mondanánk: demokratikus gondolkodás alakult ki bennük, ami párját ritkítja.” Szokásához híven, találó példák sorozatával illusztrálja Nemeskürty ezt a tézisést is, úgyhogy az olvasó szinte észre se veszi, hogy az armádia felől nézve egy merőben új, folytatólagos felvilágosodás-, romantika- és reformorkép bontakozik ki a szemé előtt, Mária Terézia testőreitől Széchenyiig és a Szabadságharc leendő tábornokaiig. Az volt az igazi „szellemi honvédelem”! Katonák sorakoznak fel a szemünk előtt, katonák, akik „sikerrel áldozták életüket — a haza irodalmának”. De, mondom, Nemeskürty mindezt nem tudós értekezésként írja le, hanem találó anekdotákkal. Ahogyan például elmeséli Jósika hőstettét a napóleoni háborúban: „A cs. kir. sereg megfutamadott; Jósika hadnagy erre sebes lovával előrevágtat, megfordítja a futókat és kivívja a győzelmet. Romantikus kép: Jósika Miklós kivont karddal, lobogó mentével vágtat, melléje rúgtat parancsnoka, Gabelkoven ezredes, és miközben a két ló pár pillanatig egymás mellett nyargal, az ezredes odakiált: — Bravo, Jósika! Sie sind Oberleutnant.”

Az embernek nyomban eszébe jut az *Abafi*, illetve egy kép a *Magyar Regényírók* — Mikszáth Kálmán szerkesztette — *Képes Kiadásából*: a fejedelem a csatát megfordító Abafi mellé vágtat, s ennyit mond: „Te vérzel, Abafi.” De folytassuk inkább Nemeskürtyvel: „Jósika Miklós 1819-ben megnősült, visszavonult birtokára. Megírta az első magyar regényt (*Abafi*), Jókai előtt ő a magyar szépprózai elbeszélés megteremtője. Barátja, Szontagh Gusztáv százados e szavakkal kezdte az *Abafiról* írott bírálatát: »Uraim, le a kalapokkal.«”

A katonák mellé, akik a hadseregben nyíló lehetőségen keresztül a magyar irodalmat szolgálták, felsorakoztatja Nemeskürty az írókat, akik „a polgári társaság tudományáról” gondolkoztak. Heltai Gáspártól és Bornemisza Pétertől Eötvös Józsefig és Vajda Jánosig idézi íróinkat „közhelyé laposodott tévképzeteink egyiké”-nek eloszlátására, „hogy mi, magyarok sose tudtuk, mi fán terem a demokrácia; »igazi« polgárságunk nem volt, tán nem is lesz”. Külön remekelés, ahogyan Barzsenyi Dániel filozófiájában rámutat a Széchenyi és Kierkegaard gondolataival rimelő vonásokra, ahogyan a rendszerint bővérű falusi dzsentriként ábrázolt költőt az angol demokrácia híveként mutatja be, ahogyan a költő demokratikus polgári életeszményét az esztétikájából sugárzó evangéliumi erkölcsbölcseletéből vezeti le. Mint mindig, itt is frappáns idézetekkel igazol Nemeskürty; közöttük ma is megszívlelésre érdemesekkel: »Az írói demokráciát meg kell a csárdai demokráciától választani, nehogy azt a nemzet... mint zabolátlanságot gyűlölje.«

A Világost követő letargia után még egyszer meg tudta újítani magát ebben a régi szellemben a nemzet, ezt írta meg Nemeskürty *A kőszívű ember unokáiban*, itt is hivatkozik rá. Ezzel a követelmények szerint változó, ám szellemében töretlen évezredes és eredendő demokratikus fejlődéssel szemben látszik meg a maga teljes jelentőségében a millenniumi évtized sötét cezúrája. Az ország már csak egy szűk és önhitt, néha egyenesen kihívóan pökhendi vezető rétegnek Kánaán; milliók süllyednek nyomorba s menekülnek Amerikába, s „az ősi »kánaáni« küldetéstudat megrendülvén, azt egy szocialista küldetéstudat váltotta fel, ha időlegesen is”. Nemeskürty — újból egy telitalálat — Jókainak az Interparlamentáris Unió bruxelles-i kongresszusán 1895-ben elmondott beszédéből idéz: „Hány millió szerencsétlennek a nyomorát lehetne enyhíteni a hadikiadásokra szánt összeggel!... Mi célunk a rengeteg hadikészülődéssel? Nincs más indítóoka, mint a más nyelvet beszélő szom-

széd elleni düh... A szocializmusnak megvan a maga létjoga. A munkásemberek részesezni akarnak a szemük előtt lévő vagyomból, melynek gyarapításához hozzájárulnak... Uraim! Milyen lesz a holnapi háború? A legélénkebb fantázia sem képes elképzelni." De tán még meghökkentőbb a Goga-idézet: „Az a híd, mely a mai magyar szellemet a múlt magyar szellemével összekösse, összeroppant, ama társadalmi elemeknek, melyek a magyar nép történelmét előmozdították; nincs többé szavuk az irodalomban.”

Trianont persze kívülről is előkészítették, nem csak belülről; Nemeskürty erről se feledkezik meg. Ismerteti Seton-Watson hatásos gyűlöletpropagandáját, idézi a győztes hatalmak képviselőinek megvető nyilatkozatait. Bemutatja aztán röviden a Trianon utáni új társadalmi réteg hatalmát és csődjét: „A két világháború között... uralomra került polgári réteg eredményesen és nagy szakértelemmel *működtette* az országot (a pengő nemzetközi árfolyama; közgazgatás, közbiztonság, posta, távbeszélő, közlekedés hatékonysága stb.). [...] Ámde, a világpolitikai erők és hatalmi vetélkedések útvesztőjében eltevedtek. Ez még akkor is igaz, ha tekintetbe vesszük, hogy az ország Trianon után kényszerpályán mozgott.” Ismételten figyelmeztet, hogy a zsidótörvények — az emberiségben okozott felmérhetetlen károkon kívül — veszedelmesen megritkították az országot működtetni képes polgárságot, melynek aztán Rákosiék még a maradékait is felszámolták. Úgyhogy „ma már *senki nem ért az ország működtetéséhez*, ezért mondott csődöt a mindenkori politikai viszályok, viharok, változások mellett a közbiztonság, a köztisztaság ügye, a közegészségügy, a posta, a hírközlés, a közlekedés... (Nem csak anyagiak miatt!)”

Így akarunk mindenáron csatlakozni egy világhoz, melyet mindenekelőtt a működtetés, a pontos és megbízható működtetni tudás jellemez? És amelyik világ tán ma sem néz ránk sokkal jobb szemmel, mint Trianonban, és a második világháború után; olykori válivergetésen túl mindenesetre aligha várhatunk tőle sokat. „Megmaradhatna a kelet—nyugat közötti híd szerepe. De mi csak a »nyugat« felé tartó tehervonat után szaladunk, miközben a kelet felé vezető hidakat felégetjük.”

Itt tartunk most.

„A pillanatnyi válasz a »*mi végre vagyunk a világon*« kérdésre így hangzik: hogy adósaink megelégedésére törleszthessük adósságainkat.

Sivár jövő.”

Frappáns megfogalmazás megint, hisz a különféle kisebb és nagyobb hatalmak épp elég kárt okoztak nekünk, és — közvetve vagy közvetlenül — épp elég hasznot húztak belőlünk ahhoz, hogy joggal adósainknak legyenek nevezhetők. Mégsem hiszem, hogy jövőnk pontos törlesztésünk miatt lenne sivár. Ellenkezőleg: ebben a szilárd törlesztési elszántságban mintha inkább valami halvány reménysugár pislákolna, hisz arra utal, hogy nem veszett ki még teljesen a nemzetből a kötelességtudás, legalábbis kifelé. A nagy baj, meglehet, éppen az, hogy befelé viszont majdnem teljesen kiveszett. Márpedig egy ország „működtetéséhez” a kötelességtudás legalább olyan szükséges, mint a szakértelem. Nemeskürty fényes példái a katonafőorról, a reformkorból, a nemzeti liberalizmus nagy nemzedékéről mind ezt mutatja. A *köszívű ember unokái* kivált bővelkedik efféle példákban. Széll Kálmán például kötelességének érezte, hogy lemondjon (közmegelégedésre és páratlan sikerrel betöltött) miniszteri állásáról, hogy ezzel megakadályozzon egy általa szerencsétlen kimenetelűnek ítélt balkáni hadjáratot. A politikai környezet mérhetetlen romlását mutatja, hogy Teleki Pálnak ez már az élete feláldozása árán se sikerült. Semsey An-

dorral kapcsolatban — aki hatalmas birtokait kizárólag a magyar tudomány és irodalom érdekében „működtette” — írja Nemeskürty *A köszívű ember unokáiban*: „A magyar történelemben az utolsó, tényleg a legutolsó pillanatok ezek, amikor a magyar nemesség legjobbjai sajátjuknak érezvén hazájukat, érte önzetlenül áldozni hajlandók. Azaz: dehogyan hajlandók. *Kötelességüknek érzik az áldozatvállalást.*”

*

Ma már a vállalt munka elvégzését se érzi itt kötelességének jóformán senki, a miniszterektől és az egyetemi professzoroktól el egészen a postásokig és az árusokig. „Küldetéstudatban” nincsen hiány; ahány politikust, írórt vagy újságírórt hall az ember, csak úgy árad mindből a saját küldetésének a tudata, és szemmel láthatóan egyikőjüket se bántja a lelkiismerete, az általa is előidéztet (ám meg nem szenvedett) nyomorúságos helyzet miatt. Márpedig lelkiismeret és kötelességtudás együtt járnak; meglehet, épp a lelkiismeret-furdalás sarkallja az embert a kötelességteljesítésre, hatásosabban, mert sokkal hamarabb, mint a büntetéstől való félelem. Ma pedig még a büntetéstől sincs itt mit félnie annak, aki elég ügyesen játssza ki az előírásokat és a törvényeket. Amit mi ma nagy garral „piacgazdaság”-nak nevezünk, az valószínűleg jórészt éppen efféle kollektív lelkiismeretlenségből áll, az áttekinthetetlen pénzügyi manőverektől a nagyon is áttekinthető hajnövesztőszer-reklámokig és más „nulladik típusú” kóklerségeig. De mások becsapásából legföljebb meggazdagodni lehet, tartósan jól élni nem; talán a vállalkozók okosabbjai is rájönnek előbb-utóbb, hogy hosszú távon mégiscsak a becsület a legkifizetődőbb üzlet, még ha egyelőre nem is igen látszanak felismerni, hogy a valóban hasznot hajtó kereskedelemhez nem egyszer-kétszer becsapható palimadarakra, hanem állandó vevőkre van szükség.

De tán az államat se a szakértelem hiánya bénítja elsősorban, ebből azért akad az országban ma is, csak meg kéne keresni, és alkalmazni kéne, itt-ott tán alkalmazódik is. A legfőbb baj valószínűleg a kötelességtudás katasztrófális hiánya. Még hozzá a nagy társadalmi „szolgáltatási létra” felsőbb és legfelsőbb fokain álló kötelességmulasztók gyakran valószínűleg föl sem ismerik, hogy hibáznak. Egyszerűen nem tudják, hogy mi a kötelességük. Ez ugyanis egy képviselő vagy miniszter, vagy államtitkár, vagy pártkorifeus esetében nincsen olyan egyértelműen előírva, mint mondjuk egy postásnál vagy szerelőnél, vagy pénztárosnál, vagy kőművesnél. Sőt, egy minisztert vagy egy képviselőt könnyen épp intenzív küldetéstudata, illetve az ebből következő magabiztossága (hogy ne mondjam, önhiáttsége) gátolja meg abban, hogy tudja, mi a kötelessége. Ha nem így lenne, sokkal több vezető politikus mondana le önként, hiszen ha tudja, hogy nem teljesíti vagy nem teljesítheti a kötelességét, és mégis a helyén marad, az már bűn, sőt, több mint bűn: becstelenség. És a magyar vezető elit többsége valószínűleg nem becstelen. Többségük valószínűleg (nagyjából) tisztességes ember. Csak éppen nem kötelességtudó. Csakhogy ebben a szóban az a különösen kifejező, hogy elmosódik benne a különbség azok között, akik tennék a kötelességüket, csak éppen nem tudják, hogy mi az, meg azok között, akik szándékosan és hanyagul megszegik. Megbízni végül is csak kötelességtudó emberek bízhatnak meg egymásban, csak a kötelességtudó ember szavahihető; e nélkül nincs jóhiszeműség, jóindulat híján elvesz a jogbiztonság, a közösségi és egyéni biztonság krónikus hiánya pedig előbb-utóbb

felől minden közösséget, az államot, sőt, a nemzetet is beleértve. A Szovjetunió látványos csődjét és gyors széthullását egyebek között tán ez is magyarázza.

Kötelességtudás, megbízhatóság, szavahihetőség, jóindulat: csupa nyárs-polgári tulajdonságok; aligha alkalmasak valamiféle „küldetéstudat” kialakítására. Ámde, a megmaradásunkat tán segíthetnék, ma meglehetősen egyenesen nélkülözhetetlenek hozzá. A *bibliai örökség* egyik nagy tanulsága mindenestre éppen az, hogy nekünk a „mi végre vagyunk a világon?” kérdésre gyakran csak az az egyetlen válasz adatik meg „*hogyan megmaradjunk*”. Vagy ahogyan Sütő András írta — föl vállalván teljes súlyában a *bibliai örökséget* — *Az idő markában*: „magunk megőrzése a nyilvánosság jogának közösségi égtájai alatt...”